

Berszán István

EXCENTRIKUS HELY

Az első telepésekre lennék kíváncsi, akik szemet vetettek Erdővidékre. A legenda szerint egy fiatal pár járt arra hajdanán, és a Persány gerincéről néztek a kies medencére. „Bár ott lenne lakozásunk”, sóhajtott fel a nő, amit lovagja parancsként hallgatott, s később erről a *bár ott*-ról nevezték Barótnak a kialakuló települést.

Vida Gáborral még néhányszor megíratnám a város regényét. Kíváncsi volnék a variációkra. Biztosan akadna olyan változat is, amelyik felfedezné, de az is lehet, hogy inkább az egész sorozat együtt érdemelné ki végül „A történet dadogása” címet. *Egy helyről*. Nem maradhat annyiban egy olyan beszámoló, amely indulásból leszögezi: családtörténetben szeretettel nem kezdünk mondatot. Marcel Proust, Amos Oz vagy Paolo Cognetti rögtön értenék, mire gondolok.

Először egy kecskepásztor vette észre a legelő dombhajlatában, hogy akkor is tovább lobog a tábortűz, amikor az összegyűjtött rőzse már leégett. Kiderült, hogy a tekintélyes kiterjedésű barnaszén rétegek helyenként a felszínt is elérik. Az erdővidéki szénfejtés már a 19. században elkezdődött, és Köpecbánya után, jóval később Baróton is nyitottak tárnákat. Az iparosodó szocializmus idején az elérhető szénréteg évtizedekig tartó bányászatot tett lehetővé, mely nemcsak a környékről, hanem távolabbról is vonzotta a munkaerőt. Így szaporodott fel Barót lakossága, megépült a tömbháznegyed, és a bányagazgató lett Erdővidék helytartója.

A bányászok egész kis helyi folklórt teremtettek. Sógoroknak szólították egymást, és ha a kíváncsi idegen rákérdezett a szokatlanul kiterjedő sógor-ságra, kacsintva válaszoltak: „Egy lyukba járunk.” Amikor már a bányauzletben is csak disznóbokák és -körmök jelentették a megritkult hentesárut, és azokért is sorba kellett állni, a tárnákból felszínre igyekvőket váltáskor így értesítették az eseményről: „Siessetek, adidászt hoztak.” A bányászfolklór terjesztette el ezt a bölcs mondást is: „Hej, me’ a józan fejet és a napvilágot semmi se éri meg!”

A rendszerváltáskor lelepleződött a veszteséges szénfejtés szocialista tervgazdasága, fokozatosan bezárták a tárnákat, és megpróbálták eltüntetni a kül- és belszinti bányászat okozta tájsebeket. A hirtelen felfutó bányaváros és környéke azóta munkahelyhiánnyal küszködő régióvá vált.

Nagyapámék háza előtt két nagy hársfa állt. Ha a bánya bekötőútjának hídjáról végignéztem a Vízutcán, ezek jelezték, hogy hol van a kapujuk. Mára csak az egyik maradt meg, lassan százesztendős. Alatta domborodott sokáig az a mohos kőrakás, amely az új ház alapjának és pincéjének építése után megmaradt. Darabjait kézi fejtéssel termelték ki a Sánta-havas sziklatömbökből. Ékkel és nagy kalapáccsal hasítottak ki mozgatható darabokat, majd bivalyszekérrel szállították nagyapám szádokfája alá. Ő még így hívta a hársat. Miként szívós, tömör fájából a hordódugaszt, avagy a *szádlót* a kádárok, úgy faragták ki a kőművesek is a szabályos méretű, négyszögletű kőhasábokat a falakat tartó dupla kősorokhoz. Később, miután a mi házunk is felépült, nagyerdei kirándulásainkon apám mindig megmutatta nekünk a sziklába tört éket. Gyerekként nem értettem, miért ingatja a fejét, mikor visszagondol az egykori kőfejtésre.

Évekig küszködtem azzal, hogy nagyapámék házában már mások laknak. Mikor szüleim temetése után a mi házunkban is utoljára jártam otthon, eljövőben a vízutcai szádokfánál is megálltam, hogy átöleljük egymást.

Baróti Szabó Dávid fejszobra a katedra melletti ablaknál állt az osztályunkban, árnyéka mulatságos karikatúraként esett a bal oldali üvegtáblára, ahol rögzítettük is a legtrendibb körvonalakat. És közben kitanulmányoztuk, hogyan jár a napóránk a különböző évszakokban. A legutolsó szünetben, amikor már mindenki éhes volt, egy vidéki mókamester, aki gyakran hozott tízóraitra jóféle oldalasokat, tepertőket vagy lesütött kolbászokat, és módjával ugyan, de a városban is érvényesnek tekintette a kóstoló intézményét, tettetett flegmával megkérdezte: Ki szereti a zsíros kenyeret? Mikor a jó falat reményében egymást túlharsogva lerohantuk, és mindenholnan zengett a válasz, hogy én, én, én, ő a hiány gyászos ábrázatával és hanglejtésével ezt válaszolta az ostromlók gyűrűjében: „Én is.”

Törékeny termetű és töretlenül tekintélyes magyartanárónk volt. Megtestesült igényesség. A kedvencek köre és a lázadó ellenbrigád egyaránt tisztelte. Nem fogadta el a nyelvromlásként, keveréknyelvként diagnosztizált – akarom mondani: annak minősített – kifejezéseket vagy grammatikai szerkezeteket, és minden adandó alkalommal etikai kötelességül róttá ránk a helyi hagyományok és a tájnyelv kincsein túli szellemi értékek felfedezését. Nélküle sohasem jutottam volna el a kolozsvári bölcsészkarra. Utólag

még jobban látom, hogy a szigor takarásában mennyi önzetlen munkát, tördést és a kommunista rezsimmel dacoló, titkos támogatást fektetett belénk, tanítványaiba. Édesanyámmal rejtett szövetségben álltak: megelőlegezett jutalmul testálták rám az értelmes tanulás életfogytiglani szentenciáját.

Van egy kőből épült, fatornyos kápolna a város felső felében, amely 1732-ben készült el. Nagypám és néhány barátja már a reformátusoktól vásárolta meg baptista imaháznak az 1940-es évek végén, és ma is élő közösség jár oda istentiszteletekre. Erdély-szerte nincs a felekezetünknek még egy ilyen szép régi épülete, melynek 300 éves hársaival csak a központi vártemplom gesztenyefái és a temető öreg tölgye egykorúak a városban. Vastag kőfalai, belső pillérei, tetőíveivel és stukkóival ez a kápolna ugyanolyan viszonyítási pont nekem a világban, mint Proustnak „a mi templomunk” Combray-ben. És ugyanúgy tele van emlékekkel.

Mikor az első istentiszteleteken Józsa Bácsi, Janika Bácsi és Gyurika Bácsi (nagyapám) felakasztották kalapjukat a bejárat melletti fogásra, azért imádkoztak, hogy a Mindenható rendeljen még sok kalapot az övék mellé. Ottjártomban mindig megszámlolom a fejrevalókat a fogason. Ezzel érvelek azok ellen a filozófusok ellen, akik szerint az Isten csak kulturális konstrukció, vagy nem törődik a mi kis emberi óhajainkkal.

Nagypám csak elemi iskolát járt, de soha nem éreztem magam fölényben, amikor prédikált. Még bölcsészhallgatóként sem. Összeakasztott büttyökös ujjakkal magyarázta az Írásokat, és ugyanolyan magától értetődően foglalkozott a kérügma titkaival is, mint a gyümölcsfaoltással, télen az ablakközben függő Szemirámisz-ládikók palántáival, az éppen ellő vagy csökönyös bivalyokkal, a fogságban eltanult kádármesterséggel vagy a szekéralkatrészek kifaragásával a hosszú satupadon. Ha a kézivonó belehasított egy-egy finomabb darabba, nagypám kidugta a fejét a pajtából átalakított műhely alacsony ajtaján, felnézett a csűr tetejére, és fenyegetően megrázta a mutatóujját: „Drákuj, ne segíts! Én egyedül megcsinálom.”

Baróton az a legcsúnyább, ami a leghasznosabb. Szabályozták a patak medrét, hogy véget vessenek az 1970 óta ötvenként legalább egyszer pusztító árvizeknek. Sokba került. A helyenként bozóttá, fűzfaligetté vagy a kimosott gyökerű öreg fák titokzatos öbleivé alakuló kanyargós part helyett most egyenesre szabott töltés vagy alacsony betongát őrzi szigorúan és esetenül az év legnagyobb részében immár inkább apadással, mint áradással fenyegető jó öreg *Orinoccót*. Valaha indiánok tutaja kanyargott a kiváló halász- és fürdőhelyek között, mert a törzs 12-15 éves harcosai a mederből

kiásott kövekből megépítették, és éveken át gondosan javígtatták a hajózható mélységet biztosító duzzasztógátjukat.

Mikor már ciki volt festett lúdtollakat tűzni a hajunkba, és nyilakkal, lándzsákkal meg tomahawkokkal vonulni ki az erdőben épített indiánkunyhóig, eltanultuk apánk vadászművészetét: fegyverek nélkül, természetes környezetükben igyekeztünk minél közelebb kerülni az élő vadakhoz. Kíváncsiságunk ekkortájt már távolabbi célpontok irányában is kiterjedt. Váltó nélküli bringáinkkal előbb a Tekséig, Uzonkáig vagy a Szent Anna-tóig merészkedtünk, de aztán a legelszántabbak közül néhányan egy Erdély-kerülő biciklitúrát is végigkarikáztunk: a Töröcsvári és Transzfogarasi hágót, valamint Brassót, Szebent, Temesvárt, Aradot, Nagyváradot, Kolozsvárt, Marosvásárhelyt és Udvarhelyt is érintő útvonalnak Barót volt a reményteli kiindulópontja és egyben áhított végállomása is.

Szülővárosom azóta is excentrikus hely számomra, ahová valahonnan nézek. Ha középpontot kellene megjelölni benne, nehezen tudnék választani a Szálas-tető indiántanyája és apám Szőlősdombon kitapasztalt remek leshelye közül, ahonnan nemcsak az indián vadászmezők és az egész évben nyomon követett medvék vehetők szemügyre, hanem részletekbe menően látszik az egész város és környéke a Persány vonulatától a Dél-Hargitáig.

BÁNFFYHUNYAD – HUEDIN – HEYNOD

Török F. László

TATÁROK ÉS POMPÁS MAGYAROK

Fiam, mi tatárok vagyunk, és nem magyarok, ezt jól jegyezd meg! – mondta kérlelhetetlen magabiztossággal apám, és hát hittem is neki, meg nem is. Épp a negyedik általánost tapostam, és épp beleszerettem a mindenkit egyenlővé tevő kommunizmus ideáljába, apám pedig épp végképp az alkoholba menekült ugyanazon kommunizmus egyenlőség-kínjai elől. Akkor már sok éve tette ezt, évtizedek óta nyögve annak a hatását, ahogy egy valamikori református gimnazistából, kulákivadékból, kolozsvári elit isko-